

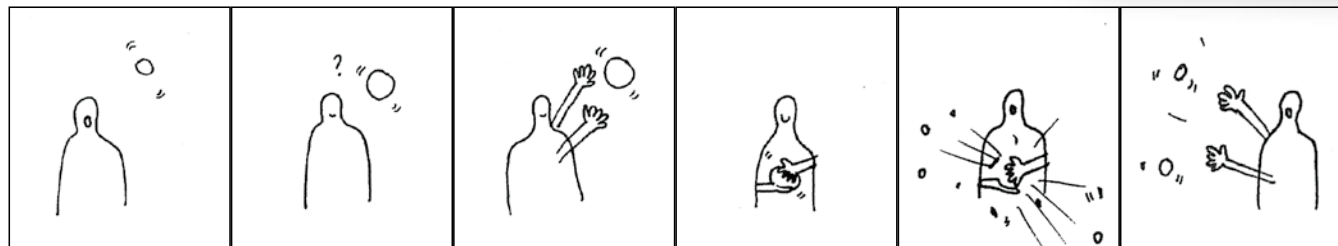

Vertaling boek Manfred Klett ‘Dit plaatst mijn werk als boer in een groot(s) wereldwijd verband’

Hoe kom je van gangbare lineaire landbouw naar de opwaartse spiraal van de biodynamische landbouw? Die vraag vormt de essentie van het boek *Van Agro-industrie naar Landbouwkunst* door Manfred Klett, aldus Tineke van den Berg, boer op de Stadsboerderij in Almere. Toen ze het uit had, wist ze: dit moeten we naar het Nederlands vertalen én we moeten er samen op studeren.

Boekpresentatie
tijdens het
BD Feest van de Eeuw
op 19 mei

tekening door Afje Huijtema

Het begrijpen van de Landbouwcursus (of toch niet ...)

‘Er is een tweede
vertaalslag nodig: van
de boekenkast naar de
hoofden, handen en harten
van de Nederlandse en
Vlaamse BD-boeren’

In ruil voor koeiendarm en -schedel (voor iemand die preparaten wilde maken) kreeg ik een Duitstalig boek cadeau, *Von der Agrartechnologie zur Landbaukunst*. Het was geschreven door de nu 90-jarige biodynamische boer Manfred Klett, die een prachtig bedrijf, Dottenfelderhof, heeft opgebouwd. Soms komen er dingen op je pad, waar je iets mee moet. Het was mij meteen duidelijk: ik ging op zoek naar een vertaler en een

uitgever, want dit boek moest in het Nederlands verschijnen. Echter: zo'n bijzonder boek is mooi, maar pas als je de inhoud met anderen deelt kan het echt gaan leven, is mijn ervaring. Daarom is er na de vertaling in het Nederlands, een tweede vertaalslag nodig: van de boekenkast naar de hoofden, handen en harten van de Nederlandse en Vlaamse BD-boeren. In mijn ogen zijn we dat aan onszelf en aan de wereld verplicht. Net zoals dat geldt voor de Landbouwcursus, waar dit boek van Manfred Klett eigenlijk een diepgaande uitwerking en toepassing van is.

Levenswerk

Waarom zou je het moeilijk leesbare boek van een oude, Duitse BD-boer vertalen? En wat moet de volgende generatie BD-boeren hiermee? Je kunt het boek zien als een levenswerk, een testament, én als leerstof voor de landbouw van de toekomst. De essentie van het boek is volgens mij:

Studeren, verteren, hertalen en doorontwikkelen van de Landbouwcursus

Sinds de Pinkster-voordrachten van Rudolf Steiner in boekvorm verschenen, zijn de teksten door vele mensen bestudeerd en in studiegroepen besproken. Aanvankelijk was het boek niet openbaar verkrijgbaar: tot halverwege de jaren 70 moest je, als je het boek in bezit wilde hebben, een gemotiveerd verzoek indienen bij de BD-Vereniging en ver-

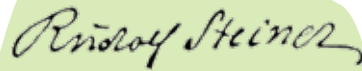
volgens nam het bestuur een besluit over je aanvraag. De teksten zijn destijds uitgesproken voor een groep mensen die de basiswerken van de antroposofie al kenden. Ze zijn niet eenvoudig te begrijpen en vragen om een diepgaande studie en uitwisseling. Verschillende mensen hebben de inhoud op een nieuwe manier toegankelijk gemaakt. Zo is ook het hiernaast besproken boek van Klett een diepgaande uitwerking en toepassing van

hoe kom je van gangbare lineaire landbouw, via biologische kringlooplandbouw, naar de opwaartse spiraal van de biodynamische landbouw. Landbouw is geen industrie en ook geen natuur, maar cultuur. Of zelfs kunst. Dat wil zeggen: de mens is leidend, de natuur schept de voorwaarden en de techniek is dienend. In dit boek kun je alle onderliggende wijsheid van de biodynamische landbouw en van de honderdjarige praktijk ervan terugvinden. Ook beschrijft het de geschiedenis van de gehele landbouw sinds mensenheugenis. Daarnaast bevat het zeer concrete besprekingen van bodembewerking en veevoeding. Het alledaagse, praktische landbouwwerk wordt in het licht gezet van de Landbouwcursus van 1924. En de aanwijzingen van de honderdjarige Landbouwcursus worden vertaald naar het dagelijkse werk op een boerderij, waarbij ook de opbouw van een boerderijgemeenschap aan de orde komt.

de Landbouwcursus. Hierbij nog enkele voorbeelden.

Houden van de Aarde is het boek dat Michiel Rietveld in 2011 schreef over achtergronden van biodynamische landbouw; hij noemde het ook wel 'Landbouwcursus-Light'. Begin jaren

Een landbouwbedrijf verwerkelijk zijn ware aard eigenlijk het beste als het kan worden opgevat als een soort individualiteit, een werkelijk op zichzelf staande individualiteit. ... Dat wil zeggen, het zou mogelijk moeten zijn om alles wat voor de productie nodig is, binnen het eigen landbouwbedrijf te hebben, waarbij tot het bedrijf natuurlijk ook een bepaalde veestapel moet worden gerekend.

Landbouwcursus, 2de voordracht

Niet makkelijk, wel waardevol

De vele onderwerpen komen in onderlinge samenhang en tot in detail uitgewerkt in het boek ter sprake. Soms bij herhaling, soms ver uitweidend, soms in archaïsch lange zinnen. En over alles schijnt het licht van de geesteswetenschap, wat een rijke aanvulling geeft op de natuurwetenschappelijke benadering die wij gewend zijn te hanteren. Zonder die aanvulling gaat het uiteindelijk niet lukken om een *werkelijk* vitale levende landbouw van de toekomst te bouwen. Daar ben ik van overtuigd.

Dat geesteswetenschappelijke licht, dat maakt het er vaak niet makkelijker op. Maar wel waardevoller. Soms is het haast niet te lezen. Het vraagt immers een andere manier van denken. Breder denken, vanuit een andere invalshoek denken, in samenhangen denken. Dan nodigt het uit tot her-lezen, nadenken en tot vragen en gesprek met anderen. Nooit wordt het saai. Het blijft boeien, prikkelen, uitdagen. Het helpt meningen (om)

vormen, en het helpt om beweeglijker te leren denken. Het plaatst mijn dagelijkse werk als boer in een heel groot(s) wereldwijd verband.

Klett-lezen in groepen

Ik ben ontzettend blij dat we dit boek met Pinksteren in het Nederlands kunnen presenteren, tijdens het Feest van de Eeuw op zondag 19 mei op Warmonderhof. Alle boerenlicentiehouders krijgen dan het boek cadeau van Stichting Demeter.

Daarna komt de tweede vertaalslag, zoals ik al zei, naar onze hoofden, harten en handen, kortom naar ons dagelijkse werk. Hoe gaan we dat doen? Het zou fantastisch zijn om aan het eind van dit jubileumjaar, door heel Nederland en België, te starten met winterleesgroepen. Het zogenaamde Klett-lezen noem ik dat. Daarin kunnen we, op eigen houtje of met begeleiding, met collega-boeren, maar ook met betrokken burgers, zelfgekozen delen van het boek bespreken en herkauwen.

70 reisde Michiel stad en land af met een voorlichtingsfilm over biodynamisch en gaf hij na de vertoning uitleg hierover aan allerlei soorten groepen. Nadat hij in 1978 het Studiecentrum Kraaybeekhof had opgericht heeft hij gedurende tientallen jaren cursussen, lessen en lezingen over de Landbouwcursus verzorgd. Door zich zo diepgaand te verbinden met deze teksten, kon hij er heel levendig over vertellen, waarmee hij velen inspireerde. Die levendigheid vormde ook de insteek bij het schrijven van *Houden van de Aarde*, met eigentijdse woor-

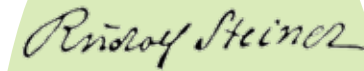
den om de taal van Steiner toegankelijker te maken. Dus in plaats van ‘etherkrachten’ gebruikt hij ‘levensenergie’ en ‘levenskracht’. Astrale krachten noemt hij ‘relatie-energie’. ‘Biodynamische preparaten’ duidt hij aan als ‘bio-organisatoren die levensprocessen verzorgen’. Ook genetische manipulatie komt aan bod, die volgens Michiel ‘van God los’ is en verduisterend werkt op de lichtkwaliteit in voeding.

Op zijn website *Steiner in essentie* heeft Luc Ambagts enkele basiswerken van Rudolf

Steiner samengevat, waaronder de Landbouwcursus. Van elke voordracht geeft hij de essentie, in een actieve vorm om mensen aan te moedigen ermee aan de slag te gaan: ‘Werk vanuit het levende’ (4de voordracht), ‘Wees een alchemistisch kunstenaar’ (5de). Daarbij beschrijft hij de kern in zowel een langere als een hele korte samenvatting. Twee voorbeelden hiervan:

1^e voordracht: Weet je deel van een groter geheel

Steiner wijst op het belang om de hele om-

Die bemiddelaar is de stikstof.

De stikstof brengt het leven over in de structuren die in de koolstof belichaamd zijn. Overal waar stikstof optreedt, heeft hij de taak leven in verbinding te brengen met het geestelijke dat in het domein van de koolstof vorm heeft aangenomen. De brug tussen zuurstof en koolstof wordt overal in het dierenrijk, in het plantenrijk, ook in het inwendige van de aarde geslagen door stikstof.

Landbouwcursus, 3de voordracht

geving bij de landbouw te betrekken, inclusief de sterren en planeten. De buitenplaneten (Mars, Jupiter en Saturnus) werken via kiezel in de grond – te beïnvloeden door o.a. de warmte – op de groei van de planten met betrekking tot de voedselkwaliteit. De binnenplaneten (Maan, Mercurius en Venus) werken op de groei en voortplanting van de planten, aangetrokken door kalk in de grond en te beïnvloeden door o.a. water.

2^e voordracht: Neem de mens als uitgangspunt

'Dat geesteswetenschappelijke licht, dat maakt het er vaak niet makkelijker op. Maar wel waardevoller.'

Wat heel leuk was: rondvragend naar mensen die dit Klett-lezen wilden begeleiden, reageerden Heleen van Elsacker en Piet Korstanje heel enthousiast. Ze hadden hier al ervaring mee: zo'n 35 jaar geleden bespraken ze met vrienden rondom hun fruitteeltbedrijf en een groep boeren *Het landbouwbedrijf als organisme*, een interview met Klett uit de Flensburger Hefte, later ver-

taald en uitgegeven door de BD-Vereniging in 1992. Dit inspireerde hen om bij de aankoop van hun destijds nieuwe fruitbedrijf, Boomgaard ter Linde, de grond onder te brengen in een door de vriendenkring opgerichte stichting, Avalon, die de aankoop van grond mogelijk maakte. Voor Piet en Heleen was het heel inspirerend dat de zienswijze van Klett over de landbouw als cultuurfactor daar precies bij aansloot. Ik verheug me al op alle initiatieven die uit het Klett-lezen zullen voortkomen.

Interesse om mee te lezen en/of een groep te begeleiden? Mail Tineke, info@stadsboerderijalmere.nl

Tekst: Tineke van den Berg is boer op Stadsboerderij Almere en voorzitter van Stichting Demeter

Interessant is ook het door Rudolf Isler geschreven *Beiträge zum Landwirtschaftlichen Kurs*. Isler (86) heeft zelf jarenlang les gegeven op zijn biodynamische praktijkbedrijf in Zwitserland. Uit de wisselwerking met zijn cursisten is tien jaar geleden dit boekwerkje ontstaan, dat in 2019 grondig is herzien en uitgebreid. Lees de boekbespreking op pag. 30.

Tekst kader: Ellen Winkel